

2 HVØRJUM SKULU VIT LIVA AV Í FRAMTÍÐINI?

»Hvørjum skulu tykkara børn liva av í framtíðini?«, spurdi útlendskur røðari á Vinnudegnum í 2010. Hetta er ein spurningur, sum flestu OECD-lond seta sær, eftir at fíggjar- og búskaparkreppan tók seg upp. Eftir øgiligan hákonjunktur eftir túsundáraskiftið, kom bráðliga stígur í. Tað vísti seg, at fíggjarvinnan hevði blást upp eina bløðru av kunstigum virðum, og bankar fullu sum dominobrikkar. Síðani kom búskaparkreppan, og bráðliga noyddust heimsins politikarar at stríðast við at fáa fíggjarlógir at hanga saman. Trupulleikar við vantandi samanhangi millum útreiðslur og inntøkur hjá tí almenna gjørdust sjónligir og komu á dagskrá í almenna rúminum. Fíggjarlógir góvu og geva framvegi stór hall, og vaksandi skuld gevur stjórnarleiðarum mikið høvuðbrýggj.

Í Norðurlondum er ljóskastarin settur á vælferðarstatin við sínum kostnaðartungu veitingum, sum útlit ikki eru til, at komandi ættarlið fara at megna at fíggja. Hetta er ein stór avbjóðing – eisini her hjá okkum.

Nú tað er staðfest, atheimsbúskapurin í 2009 minkaði, er tað vorðið greitt fyri tey flestu, at vøkstur ikki er nøkur sjálvfýlgja. Eisini í Føroyum eigur hetta at vera greitt, tí tað er staðfest, at føroyski búskapurin minkaði bæði í 2008 og 2009. Hóast gongd tykist vera komin á aftur við einum sindri av vøkstri, so er tað serliga í teimum meiri framkomnu londunum við hægstu BTÚ-mátunum, at torført er at fáa veruliga gongd á vøksturinum aftur.

Spurningurin um, »hvat okkara børn skulu liva av í framtíðini«, er tí ikki bara fyri hini at svara. Føroya Arbeidsgevarafelag heldur tað vera umráðandi, at vit í Føroyum eisini seta okkum henda spurning.

2.1 Kakan er ov lítil

Føroyar eru eitt framkomið land við lutfalsliga høgum vælstandi. Eisini síggja vit okkum sjálvi sum eitt vælferðarsamfelag við mongum vælferðartænastum, ið tola samanbering við norðurlendsku vælferðarsamfeløgini. Eyðkent er fyri norð-

urlendsku vølfersamsfeløgini, at vølfersarveitingarnar eru útreiðslutungar, og at stór luttøka er á arbeiðsmarknaðinum.

BTÚ-mát vísa, at Føroyar liggja millum 20 tey fremstu OECD-londini, men samanbera vit okkum við Norðurlond, sum liggja í ovara endanum av hesum 20 londum, so liggur føroyska BTÚ fyri hvønn íbúgva um 20 prosent lægri. Ein avgerandi fortreyt fyri at fáa aftur henda mun er, at vit megna at fáa í lag langtíðar búskaparvøktur. Føroysk hagtøl hesum viðvíkjandi eru avmarkað, men sambært tølum hjá Landsbankanum fyri langtíðar búskaparvøktur, so hevur vøkturin verið avmarkaður seinastu mongu árinum. 25 ára miðalvøkturin seinastu 10 árinum hevur verið millum 1 og 2 prosent (viðmerkjast skal, at kreppan í 90' unum er í hesum tíðarskeiði). Hesi tøl boða frá, at vit hava haft lutfalsliga lítlan langtíðarvøktur. Tískil eru ongar ábendingar um, at vit fara at fáa aftur áðurnevnda støðismunin.

Búskaparkreppan hevur gjørt tað púra greitt fyri okkum, at framhaldandi vøktur og her við móguleikin fyri at varðveita verandi vølfersamsfelag ikki er nøkur sjálfvylgja, sum fatanin annars var í teimum góðu árunum eftir ártúsundaskiftið. Tí er tosið í okkara grannalondum um, at vølfersamsfelagið er komið á eitt vegamót, eisini viðkomandi fyri Føroyar. Um broytingar ikki verða gjørdar, so eru útlit ikki fyri at varðveita vølfersamsfelagið í framtíðini.

Livistøðið hjá okkum føroyingum skal vera javnt við livistøðið hjá borgarum í ríkastu londunum í OECD. Tað er eitt krav, vit mugu seta okkum sjálvum, um vit skulu standa okkum í kappingini um fólk, ið býr her nú og um komandi ættarlið. Og tað er serliga við Norðurlond, at Føroyar kappast um fólk, sum her býr.

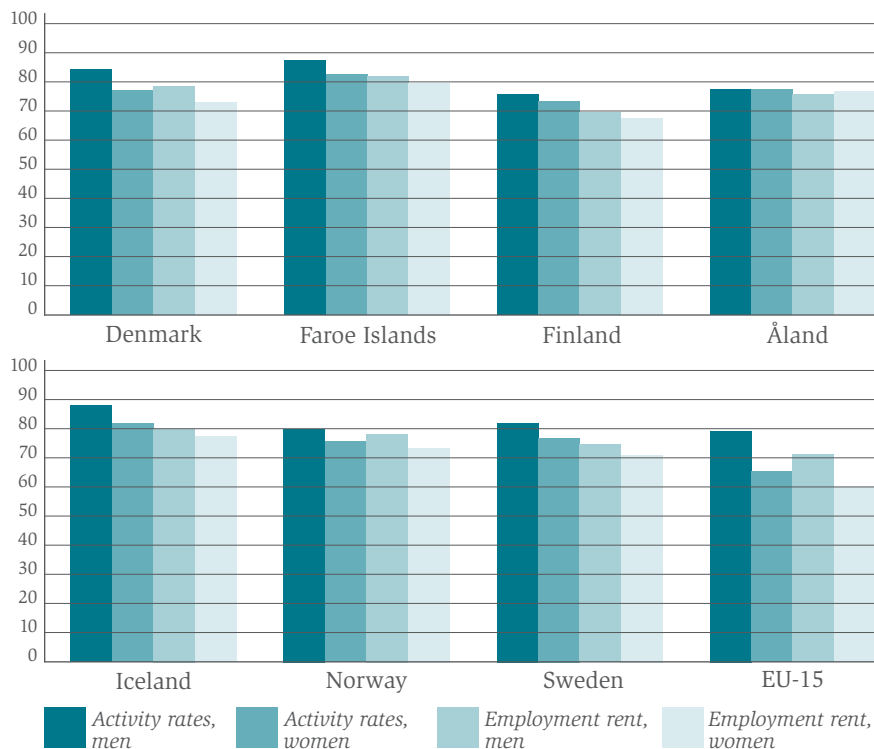
2.2 Fleiri arbeiða, men framleiða minni

Sum áður nevnt, so er ein støðismunur á umleið 20 prosent í BTÚ-framleiðslu (mált sum BTÚ fyri hvønn íbúgva), um vit samanbera okkum við nakrar av okkara norðurlendsku grannum fyri sunnan.

Felags fyri Norðurlond er, at arbeiðsfjöldin er stór, t.e. at ein lutfalsliga stórir partur av fólkinum í arbeiðsførum aldri er virkin á arbeiðsmarknaðinum ella skrásettur sum arbeiðstøkur/arbeiðsleysur. Samanberingar millum Norðurlond vísa tó, at tá vit tosa um stødd á arbeiðsfjöld, so liggja Føroyar í fremstu røð einans í kapping við Ísland.

Føroyingar eru sostatt arbeiðsfús fólk, og føroyska arbeiðsfjaldin er fjølment. Sambært norðurlendsku árbókini frá 2010 (tøl fyri 2009), so liggja Føroyar fremst, tá talan er um arbeiðsvirknar/-tøkar kvinnur, meðan Ísland hetta árið liggur eitt vet framman fyri, tá talan er um menn. Fyri bæði kvinnur og menn liggja føroysku tølini oman fyri 80 prosent. Myndin niðan fyri vísir eisini, at parturin av arbeiðsfjaldini, sum er í arbeiði, er stórur í Norðurlondum sum heild (employment rates). Eisini her eru Føroyar frammarlaga.

Percent of all 16–64-year-old

Síðan 2000 hevur tað tó verið ein vøkstur í talinum av persónum, sum arbeiða niðursetta tíð í øllum Norðurlondum. Hagtøl hesum viðvíkjandi vísa harumfram, at føroyingar í størri mun enn aðrir norðurlendingar arbeiða niðursetta tíð. Í Føroyum eru tað oman fyri 30 prosent av teimum, sum eru í arbeiði, sum arbeiða niðursetta tíð. Munurin á kyninum er tó stórur í hesum sambandi. Í Norðurlondum sum heild arbeiða 36 prosent av kvinnunum niðursetta tíð, men í Føroyum arbeiða heili 52 prosent av kvinnunum niðursetta tíð.

Hetta merkir, at tosa vit um tal av fólki, so eru føroyingar flestir á arbeiðsmarknaðinum, men tá talan er um tímar, so arbeiða vit færri tímar í part í miðal. Tó hava vit ikki nágreinilig tøl fyri, hvussu nógv arbeiðstíðin er niðurstett, og í hvønn mun hetta ávirkar samlaðu tímanýtsluna á arbeiðsmarknaðinum. Men tá fleiri føroyingar arbeiða, so liggja vit neyvan aftanfyrri í samlaðari tímanýtslu á arbeiðsmarknaðinum.

Um vit seta hetta saman við áðurnevndu lutfalsliga lágu framleiðsluni hjá føroyingum, so mugu vit staðfesta, at hóast fleiri føroyingar arbeiða, so framleiða vit minni samanborið við flestu aðrar norðurlendingar. Tað er ein rættiliga óheppin andsøgn.

Hetta kann fáa okkum at halda minni um okkum sjálvi og fáa okkum at halda, at vit gera ov lítið til nyttu sum einstaklingar. Tað er tó ikki soleiðis, hetta skal skiljast. Tí tað eru fyrst av øllum karmarnir, sum eru um arbeiðsíløguna, ið eru avgerandi fyri, hvat kemur burturúr.

Til hetta skal leggjast afturat, at hugsa vit um støðismunin á framleiðsluni í Føroyum samanborið við fleiri av okkara norðurlendsku grannum, so kann ein orsøk til ein part av muninum vera, at framleiðsla í Føroyum í ein størri mun ikki verður máld. Tað eru tó ongar kanningar, ið kunnu vátta, at so er.

Frá almennari síðu verður eitt nú eingin roynd gjørd at meta um vavið av svørtum arbeiði, so tað vita vit lítið og einki um. Føroya Arbeiðsgevarafelag heldur, at tað frá almennari síðu eigur at gerast nógv meiri við hetta.

Uttan mun til úrslit av tílíkum metingum og kanningum, mugu vit framvegis fyrihalda okkum til, at minni framleiðsluvirði kemur burtur úr føroysku arbeiðsíløguni.

2.3 Størri vøkstur krevur hægri framleidni

Tað eru tveir hættir hjá okkum at fáa búskaparvøkstur:

Ein háttur er at fáa fleiri fólk at arbeiða, ella at hvørt fólk arbeiðir meira. Tað eru sjálvandi natúrlig mørk fyri, hvussu stóran vøkstur hetta kann geva, men tá so nógvir føroyingar luttaka á arbeiðsmarknaðinum, so er ikki nógv at heinta í vøksstri við at fáa fleiri at arbeiða. Sæð í mun til stóra partin av føroyingum, ið

arbeiða niðurstetta tíð, so er ein móguleiki fyri vøkstri tó at fáa fleiri at arbeiða fleiri tímar. Hetta krevur í minsta lagi broytingar, sum skunda undir, at fólk er at arbeiða meira. Hin hátturin, og sum eisini er høvuðsleiðin til størri vøkstur í Føroyum, er at økja um framleidnið (produktivitetin).

Hugtakið framleidni verður nýtt at lýsa evnini hjá einum landi at framleiða vørur og tænastr fyri hvørja eind av arbeiðsmegi ella kapitali, ið verður nýtt í framleiðsluni.

Við vøkstur í framleidni er her at skilja vøkstur í virðisøkingini fyri hvønn lønmóttakara, frádrigið vøksturinn í brúkaraprístalinum. Vaksandi framleidni er sostatt tætt knýtt at vøkstri í búskapinum.

Uppgerð hjá Landsbankanum yvir vøksturinn í framleidni seinastu 10 árin vísir, at vøksturinn er lágur sammett við okkara grannalond. Framleidnið í Føroyum er mettt at vera vaksið áleið 0,5 % um árið í miðal hetta tíðarskeiðið. Samanborið við flestu av okkara grannalondum, so hevur vøksturinn har verið um 1–2 % í miðal, sí mynd.

Vøkstur í framleidni, % um árið í miðal			Talva 1
Land	1970–2008	2000–2008	1999–2009
Danmark	2,0	0,3	ei tøkt
Ísland	2,5	3,0	ei tøkt
Noreg	2,7	1,1	ei tøkt
Finnland	3,0	1,9	ei tøkt
Svøríki	1,7	1,8	ei tøkt
Stóra Bretland	2,3	1,9	ei tøkt
USA	1,7	2,0	ei tøkt
G7-londini	2,2	1,7	ei tøkt
Føroyar	ei tøkt	0,7	0,5

Viðm.: framleidni er her roknað sum % vøkstur í bruttotjóðarúrteku fyri hvønn lønmóttakara. Fyri Føroyar er brúkaraprístalið nýtt sum ábending um prísongd. Samanberingar millum lond og serliga við føroysku tøluni skulu gerast við fyrivarni, orsakað av at OECD ger arbeiðsframleidni upp við arbeiðstímunum tilsamans. Kelda: Hagstova Føroya, OECD og egnar útrokningar.

Viðmerkjast skal tó, at sveiggini í framleidnisvøkstrinum í Føroyum eru stór sammett við onnur lond orsakað av týðninginum av náttúruilfeingisvinninum í Føroyum.

Hetta sigur okkum somikið, at tá framleidni er lágt, so eru eingi tekin um, at útlit eru til stóran búskaparvøkstur í Føroyum. Tískil eru heldur eingi útlit til, at vit fara at taka aftur umrødda støðismunin í BTÚ-mátinum.